

Materiały do fauny pszczół (*Hymenoptera: Apiformes*) Polski. V

Contribution to bee fauna (*Hymenoptera: Apiformes*) of Poland. V

JÓZEF BANASZAK

Uniwersytet Kazimierza Wielkiego, Instytut Biologii i Ochrony Środowiska,
ul. Chodkiewicza 30, 85-064 Bydgoszcz

ABSTRACT: The checklist of 70 species of wild bees from Bydgoszcz (Bromberg, leg. Oskar MEYER, 1914–1916) and Gorzów Wielkopolski (Landsberg W. Umgb, leg. dr G. GÖTZE, 1927) is given. *Tetralonia hungarica* FRIESE, a very rare southern bee, was found in South-Eastern part of Poland.

KEY WORDS: *Hymenoptera*, wild bees, *Apiformes*, *Tetralonia hungarica*, Poland, Bydgoszcz, Gorzów Wielkopolski, Tomaszów Lubelski.

Uwagi o występowaniu w Polsce *Tetralonia hungarica* (FRIESE, 1895)

Wnikliwy czytelnik polskiej literatury melittologicznej znajdzie informację o występowaniu samotnej pszczoły – *Habropoda tarsata* SPINOLA. Informacja ta zawarta jest w dość trudno dostępnym wydawnictwie, bo w książce „Postępy apidologii w Polsce”, wydanej w niewielkim stosunkowo nakładzie w Bydgoszczy w roku 1997. Są to materiały z IV Konferencji Apidologicznej poświęconej pszczole miodnej i dziko występującym pszczołom (Bydgoszcz, 8–9 kwietnia 1997 r.), opublikowanej przez Wyższą Szkołę Pedagogiczną pod red. Tomasza CIERZNIAKA. Informacja pochodzi z rozdziału zatytułowanego „Rośliny pokarmowe i znaczenie gospodarcze niektórych mniej znanych gatunków pszczół porobnicowatych (*Hymenoptera, Apoidea, Anthophoridae*), autorstwa A. RUSZKOWSKIEGO, M. BILIŃSKIEGO i A. KOSIORA, którzy m.in. piszą (s. 241): „Porożka płaskonoga – *Habropoda tarsata* SPINOLA

złowiona została w Polsce jedynie w Zamojskiem (Dobużek, pow. Tomaszów Lub. – 2 samice 26. VI. 1986 r. leg. A. KOSIOR)”. Tymczasem w najnowszym spisie pszczół z Polski pszczoła ta nie jest wymieniana (BANASZAK 2004).

Odnalezienie *Habropoda tarsata* (SPINOLA, 1854) w Polsce mogłoby być zoogeograficzną sensacją, bowiem gatunek ten występuje tylko w południowej Europie, nie docierając w kierunku północnym nawet do Czech czy Słowacji.

Dzięki uprzejmości jednego ze współautorów wymienionego doniesienia miałem możliwość sprawdzenia oznaczeń obu samic opisanej pszczoły, która w gruncie rzeczy okazała się należeć do innego rodzaju i gatunku, a mianowicie do *Tetralonia hungarica* (FRIESE, 1895). Okazy *T. hungarica* zawierają etykiety z następującymi informacjami: „20. VI. 1986 r., Dobużek, *Knautia arvensis* leg. A. KOSIOR” oraz „Dobużek, 20 VI 1986, *Astragalus onobrychis*”.

Tetralonia hungarica to bardzo rzadki w Polsce gatunek o zasięgu subpółnocnym, wymieniony dotychczas tylko z dwóch stanowisk, w dodatku dość dawno: a mianowicie z obszaru dolnej Wisły (Kwidzyń) przez ALFKENA (1909) oraz z Sandomierza przez NOSKIEWICZA (1959). Obecnie stanowisko z Dobużka pod Tomaszowem Lubelskim jest współczesnym potwierdzeniem występowania tego południowego gatunku w Polsce. Najbliższe miejsca występowania *T. hungarica* wymieniane są z zachodniej części Ukrainy (Podole) przez KUNTZEGO i NOSKIEWICZA (1938). W swojej kolekcji posiadam również trzy okazy z Podola zebrane przez J. NOSKIEWICZA w miejscowości Krzywcz (19 VII 1933 – 1 ♀), Trembowli (8 VIII 1933 – 1 ♀) oraz z Zaleszczyk (12 VII 1933 – 1 ♂).

Mało znana kolekcja pszczół z Bydgoszczy i Gorzowa Wielkopolskiego

W Instytucie Ochrony Roślin w Poznaniu znajduje się stara kolekcja entomologiczna, tzw. „kolekcja puławska”, pochodząca pierwotnie z Instytutu Rolnictwa w Bydgoszczy, wówczas Kaiser Wilhelm Institut für Landwirtschaft (gabloty oryginalne z etykietami „Pflanzenpathologisches Institut Bromberg”), a która poprzez Puławy trafiła ostatecznie do Poznania. W 7 szafach rozmieszczono owady należące w większości do *Coleoptera*, *Diptera* i *Hymenoptera*. Pośród błonkówek znajduje się około 500 okazów przedstawicieli pszczół *Apiformes*, należących do 112 gatunków, zebranych w latach 1914–1925. Niestety tylko mniejsza część zawiera etykiety z nazwą miejscowości. Okazy z terenu obecnej Polski łowione były w Bydgoszczy („Bromberg”) i w okolicach Gorzowa Wielkopolskiego (zachodnia część) („Landsberg W. Umgb.”). Część etykiet zawiera także informacje o zbierających. Materiał z Bydgoszczy zebrany został przez MEYERA, a z okolic Gorzo-

wa przez dr. G. GÖTZE. Należy zaznaczyć, że z Bydgoszczą związani byli Oskar MEYER (1858–1942) i jego syn Reinhold (1892–1944), którym zawdzięczamy w dużej mierze znajomość fauny błonkówek tego miasta i regionu. Niestety z etykiet nie wynika, który z MEYERÓW zbierał opisywane tutaj pszczoły. Najprawdopodobniej był nim jednak Oskar Meyer, który z Bydgoszczą związany był dłużej, miał tutaj Zakład Optyczny, a zbieranie owadów było jego dodatkowym zajęciem. Między innymi część zebranych przez niego pszczoł włączona została do znanej pracy Walentego Torki z roku 1913, pt. „Die Bienen der Provinz Posen” (TORKA 1913). Poniżej zestawiono ogółem 70 gatunków dziko żyjących pszczoł zebranych przez Oskara [?] Meyera z Bydgoszczy w latach 1914–1916 oraz przez dr. G. Götze w okolicach Gorzowa Wielkopolskiego w roku 1927 (Tab.).

Tab. Gatunki dziko żyjących pszczoł zebrane w Bydgoszczy (1914–1916) i w Gorzowie Wielkopolskim (1927), znajdujące się w Instytucie Ochrony Roślin w Poznaniu

The wild bee species collected in Bydgoszcz (1914–1916), and in Gorzów Wielkopolski (1927), housed in the collection of the Institute of Plant Protection in Poznań

Treść etykiet (Contents of the labels): „Bromberg, Meyer” [Bydgoszcz, leg. MEYER, 1914–1916]; „Landsberg W. Umg., Dr G. Götze” [Gorzów Wlkp., leg. G. GÖTZE, 1927]

Daty w tabeli podano zgodnie z ich oryginalnym zapisem

The dates in the table are the same as on the labels

* daty brak

* no data

Gatunek Species	Data i miejsce zbioru Date and locality	
	Bydgoszcz	Gorzów Wielkopolski
1	2	3
1. <i>Hylaeus annularis</i> (KIRBY, 1802)	28.6.1914, 1 ♀	* 1 ♂
2. <i>Hylaeus brevicornis</i> NYLANDER, 1852	-	* 1 ♂
3. <i>Hylaeus communis</i> NYLANDER, 1852		* 1 ♀
4. <i>Hylaeus gibbus</i> SAUNDERS, 1850	22.8.1915, 1 ♂	-
5. <i>Hylaeus signatus</i> (PANZER, 1798)	-	* 2 ♀ ♀
6. <i>Hylaeus variegatus</i> (FABRICIUS, 1798)	-	* 1 ♂
7. <i>Andrena pilipes</i> (FABRICIUS, 1781) [= <i>carbonaria</i> auct. nec L.]	-	* 1 ♀
8. <i>Andrena varians</i> (KIRBY 1802)	-	* 1 ♂
9. <i>Andrena barbilabris</i> (KIRBY, 1802) [= <i>albicus</i> KIRBY, 1802]	-	* 3 ♀ ♀

1	2	3
10. <i>Andrena bimaculata</i> (KIRBY, 1802)	-	* 1♂
11. <i>Andrena chrysopyga</i> SCHENCK, 1853	-	3 VII, 1♂
12. <i>Andrena cineraria</i> (LINNAEUS, 1758)	-	1 V, 1♀
13. <i>Andrena flavipes</i> PANZER, 1799	* 1♂	-
14. <i>Andrena fulvida</i> SCHENCK, 1853	-	* 1♂
15. <i>Andrena fuscipes</i> (KIRBY, 1802)	17.9.1915, 2♀♀	* 1♂
16. <i>Andrena haemorrhoea</i> (FABRICIUS, 1781) [= <i>albicans</i> auct.]	-	3♀♀, 1♂
17. <i>Andrena hattorfiana</i> (FABRICIUS, 1775)	-	* 3♀♀
18. <i>Andrena jacobii</i> PERKINS, 1921 [= <i>carantonica</i> PÉREZ, 1902]	* 1♂	-
19. <i>Andrena lapponica</i> ZETTERSTEDT, 1838	19.5.1914, 1♀	-
20. <i>Andrena lathyri</i> ALFKEN, 1899	-	* 1♂
21. <i>Andrena propinqua</i> SCHENCK, 1853	-	30 V, 1♀
22. <i>Andrena marginata</i> FABRICIUS, 1776 [= <i>cetti</i> SCHRANK, 1781]	-	* 1♀
23. <i>Andrena nigroaenea</i> (KIRBY, 1802)	-	* 1♂
24. <i>Andrena ovatula</i> (KIRBY, 1802)	-	3 VII, 1♂
25. <i>Andrena rosae</i> PANZER, 1801	-	* 1♂
26. <i>Andrena ruficrus</i> NYLANDER, 1848	-	1 V, 1♂
27. <i>Andrena limata</i> SMITH, 1853	* 1♀	-
28. <i>Rhopitoides canus</i> (EVERSMANN, 1852)	-	* 1♂; 4.8.1927, 1♂
29. <i>Halictus maculatus</i> SMITH, 1848	14.6.1914, 1♀	-
30. <i>Halictus rubicundus</i> (CHRIST, 1791)	17.5.1914, 1♀	-
31. <i>Halictus sexcinctus</i> (FABRICIUS, 1775)	29.6.1916, 1♀ 13.8.1916, 1♀	-
32. <i>Seladonia tumulorum</i> (LINNAEUS, 1758)	17.5.1914, 3♀♀	-
33. <i>Lasioglossum majus</i> (NYLANDER, 1852)	-	27.6.1927, 1♀
34. <i>Lasioglossum sexnotatum</i> (KIRBY, 1802) [= <i>nitidum</i> PANZER, 1798]	-	3.7.1927, 1♂
35. <i>Evyllaes calceatus</i> (SCOPOLI, 1763)	16 VII, 1♀	* 6♂♂
36. <i>Evyllaes parvulus</i> (SCHENCK, 1853) [= <i>minutus</i> auct.]	-	* 4♀♀
37. <i>Melitta leporina</i> (PANZER, 1799)	-	4.8.1917, 1♂

1	2	3
38. <i>Melitta tricincta</i> KIRBY, 1802	-	6.8.1927, 1♂
39. <i>Dasypoda hirtipes</i> (HARRIS, 1780) [= <i>plumipes</i> PANZER, 1797]	-	6.8.1927, 3♂♂
40. <i>Anthidium manicatum</i> (LINNAEUS, 1758)	-	15 i 17.7.1927, 2♀♀, 5♂♂
41. <i>Anthidiellum strigatum</i> (PANZER, 1805)	* 1♂, 1♀	* 4♂♂
42. <i>Stelis phaeoptera</i> (KIRBY, 1802)	-	10 VII, 1♀
43. <i>Heriades crenulatus</i> NYLANDER, 1856	-	* 1♂
44. <i>Heriades truncorum</i> (LINNAEUS, 1758)	19.6.1915, 2♀♀	-
45. <i>Chelostoma campanularum</i> (KIRBY, 1802)	-	* 1 ?
46. <i>Chelostoma florissomme</i> (LINNAEUS, 1758)	-	1.5.1927, 3♂♂; 5.6.1927, 1♂; 27.6.1927, 1♀; 10.6.1927, 2♀♀
47. <i>Chelostoma rapunculi</i> (LEPELETIER, 1841) [= <i>fuliginosum</i> PANZER, 1798]	-	17.7.1927, 1♀
48. <i>Hoplitis adunca</i> (PANZER, 1798)	-	5 VII, 1♀; 3.7.1927, 1♂; 10.7.1927, 2♂♂
49. <i>Hoplitis anthocopoides</i> (SCHENCK, 1853)	-	3 VII, 2♀♀, 1♂; 27.6.1927, 1♂
50. <i>Hoplitis tridentata</i> (DUFOUR et PERRIS, 1840)	-	3.7.1927, 1♂
51. <i>Osmia coerulescens</i> (LINNAEUS, 1758)	-	19 V, 1♀
52. <i>Osmia rufa</i> (LINNAEUS, 1758)	-	* 1♂, 1♀
53. <i>Chalicodoma ericetorum</i> (LEPELETIER, 1841)	-	* 1♀
54. <i>Megachile circumcincta</i> (KIRBY, 1802)	-	* 1♀
55. <i>Megachile leachella</i> CURTIS, 1828 [= <i>argentata</i> auct.]	-	* 1♀, 2♂♂
56. <i>Megachile rotundata</i> (FABRICIUS, 1784)	-	* 1♀
57. <i>Megachile willughbiella</i> (KIRBY, 1802)	-	* 1♂
58. <i>Coelioxys conoidea</i> (ILLIGER, 1806)	6.7.1914, 1♀	-
59. <i>Anthophora bimaculata</i> (PANZER, 1798)	12 VII 14, 1♀	-
60. <i>Anthophora plumipes</i> (PALLAS, 1772) [= <i>acervorum</i> LINNAEUS, 1758]	* 1♀	-
61. <i>Anthophora quadrimaculata</i> (PANZER 1806)	17.6.15, 1♀	-

1	2	3
62. <i>Clisodon furcatus</i> PANZER, 1798	4.7.15, 1♂	-
63. <i>Eucera interrupta</i> BAER, 1850	-	3 VII, 1♂
64. <i>Eucera longicornis</i> (LINNAEUS, 1758)	-	20.VI, 2♂♂
65. <i>Ceratina cucurbitina</i> (ROSSI, 1792) ¹	-	10 VI, 1♀
66. <i>Ceratina cyanea</i> (KIRBY, 1802)	-	27 VI 27, 2♀♀
67. <i>Nomada fulvicornis</i> FABRICIUS, 1793 [= <i>lineola</i> PANZER, 1798]	-	* 1♀
68. <i>Epeolus variegatus</i> (LINNAEUS, 1758)	-	6 VIII 29, 1♀
69. <i>Psithyrus campestris</i> (PANZER, 1801)	* 1♂	-
70. <i>Psithyrus bohemicus</i> (SEIDL, 1838)	* 3♂♂	-

¹ Informacje o tym stanowisku opublikował wcześniej PAWLIKOWSKI (2001), który zbiór ten oznaczył (niestety liczne błędy), podaje jednak, że okaz ten pochodzi ze zbioru prof. J. ZABŁOCKIEGO, przekazanego w latach 70. XX wieku do Muzeum Zoologii Systematycznej i Doświadczalnej PAN w Krakowie.

Podziękowania

Dziękuję serdecznie Panu prof. dr. hab. Janowi NAWROTOWI z Instytutu Ochrony Roślin w Poznaniu za wypożyczenie „puławskiej” kolekcji pszczół, a Panu doc. dr. hab. Mieczysławowi BILIŃSKIEMU z Oddziału Pszczelnictwa ISiK w Puławach), za udostępnienie okazów *Tetralonia hungarica* FRIESE.

SUMMARY

The paper presents the list of 70 wild bee species *Apiformes* collected during the years 1914–1916 in Bydgoszcz („Bromberg”) by Mr Oskar MEYER, and from the vicinity of Gorzów Wielkopolski („Landsberg W. Umgb.”), collected in 1927 by dr. G. GÖTZE. The collection was housed previously in the Institute of Agriculture in Bydgoszcz („Kaiser Wilhelm Institut für Landwirtschaft – Pflanzenpathologisches Institut Bromberg”), and now are preserved in the Institute of Plant Protection in Poznań (the so called Puławy collection). Moreover, the false information of the occurrence of *Habropoda tarsata* (SPINOLA) in Poland is corrected. The new (third) record of *Tetralonia hungarica* FRIESE is given.

PIŚMIENNICTWO

- ALFKEN J. D. 1909: Beitrag zur Kenntnis der Apidenfauna von Westpreußen (Sammelbericht). Ber. westpr. bot.-zool. Ver., Danzig, **31**: 101-123.
- BANASZAK J. 2004: *Apidae*. [W:] BOGDANOWICZ W., CHUDZICKA E., PILIPIUK I., SKIBIŃSKA E. (red.): Fauna Polski, Tom I. Muzeum i Instytut Zoologii PAN, Warszawa: 358-362.
- KUNTZE R., NOSKIEWICZ J. 1938: Zarys zoogeografii polskiego Podola. Prace Naukowe. Wyd. Tow. Nauk. we Lwowie, Dział II, t. IV. 538 ss.
- NOSKIEWICZ J. 1959: Nowe dla fauny Polski gatunki błonkówek (*Hymenoptera*) i muchówek (*Diptera*) i nowe stanowiska gatunków rzadko obserwowanych. Pol. Pismo ent., **29** (14): 201-214.
- PAWLIKOWSKI T. 2001: Nowe stanowiska rzadkich gatunków z rodzajów *Hylaeus* FABRICIUS, 1793 i *Ceratina* LATREILLE, 1802 (*Hymenoptera: Apoidea*). Wiad. entomol., **19** (3-4): 189.
- RUSZKOWSKI A., M. BILIŃSKI, A. KOSIOR 1997: Rośliny pokarmowe i znaczenie gospodarcze niektórych mniej znanych gatunków pszczoł porobnicowatych (*Hymenoptera, Apoidea, Anthophoridae*). [W:] CIERZNIK T. (red.): Postępy apidologii w Polsce. Wyższa Szkoła Pedagogiczna w Bydgoszczy: 239-258.
- TORKA V. 1913: Die Bienen der Provinz Posen. Z. Naturw. Ver. Posen, **20**: 67-181.